

УДК 17.021.1:124.2

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-96-3-44-57>

ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ У СМИСЛОЦІННІСНОМУ ПОСТУПІ

І.Д. Бех

ORCID 0000-0002-4763-1673

У статті акцент зроблений на тому, що місія кожної людини на Землі зводиться до ведення повноцінного життя та здійснення добрих вчинків за найвищим виміром духовності: жити так, щоб не гнатися за злом і не втікати від добра; нанизувати добрі справи так, щоб між ними не зоставалося найменшого проміжку; зводити свої вчинки до добробуту людства як до абсолюту одухотворення її духовних надбань. Підкреслюється необхідність відродження одного з найпоширеніших імперативів античної етики, естетики й педагогіки, згідно з яким поєднання приємного й корисного вважалося єдиним добротворчим процесом, у який включалася зростаюча особистість.

Автор зазначає, що зростаюча особистість має бути здатною до розуміння як внутрішнього світу іншої людини, так і світу власного, до простеження своїх душевних порухів; вона має наповнюватись суспільно корисними утвореннями, які несе світ людей. Ціннісне вдосконалення зростаючої особистості відбувається і через зберігання паростків добродійних поривань, і через очищення негативних станів від різноманітних нижчих потягів і настанов. Автором надається характеристика байдужості як провідного негативного утворення і характеристика бережливості як внутрішнього утворення, яке має запобігати втраті наявних духовних надбань.

Наголошується, що, поряд з буденними ситуаціями і відносинами, життя наповнене міжособистісними взаєминами вищого рівня; ним виступає ціннісний світогляд як провідний чинник становлення і розвитку особистості. Автор умовно диференціює дві групи особистостей: духовно досконалі й духовно примітивні особистості; і окреслює, якою має бути оптимальна поведінка духовно досконалої особистості стосовно особистості духовно примітивної.

У статті автор доходить висновку, що навіть у найменшому треба діяти так, щоб воно передбачало найвищу ціль, і тоді життя приносить заслужену радість.

Ключові слова: *зростаюча особистість, духовно досконала особистість, духовно примітивна особистість, цінності, життя, життєві цінності, вчинок, добрі вчинки, висока духовність, мета, суспільна мета, добротворчий процес.*

Люди народжені один для одного. Ця велика ідея має бути усвідомленою кожною особистістю, яка мріє вибудувати власне достойне життя. Однак слід розуміти, що означена ідея рівною мірою передбачає, що всі ми народжені й для суспільства. Лише у такому поєднанні людина знайде задоволення і спокій, і втіху.

Такі переживання особистість мусить випробувати своїми цінностями, які повинні кластися в основу її життя. Оскільки, що не робить особистість гіршою, ніж вона є, - те не робить гіршим і її життя. Це означає її постійну ціннісну причетність до суспільства, так як можна стати чужинцем у власній Батьківщині, втративши з нею духовні зв'язки.

У наш час так часто трапляється, хоча подібним явищем «хворіла» й уся історія людства. Так, за давньогрецьким міфом, із настанням жорстокого залізного віку чесноти переселилися із землі, де простелилися широкі дороги на Олімп.

Попри все людство прагнуло до блага, і тому сформулювало міткий моральний закон – жити так, щоб не гнатися за злом і не втікати від добра. Саме з ним пов'язувався смак до життя, коли особистість щоразу одну за одною нанизує добрі справи – так, щоб між ними не зоставалося найменшого проміжку. Це, таким чином, повноцінне вчинкове життя за найвищим виміром духовності. Тут «Я – духовне» звернене лише до добрих устремлінь і добрих вчинків. Останні й мають бути корисними як для конкретної особистості, так і для суспільства. З огляду на це, усе, що робить особистість, вона має зводити це до добробуту людства як до абсолюту одухотворення її духовних надбань.

У наш час є необхідність відродити один з найпоширеніших імперативів античної етики, естетики й педагогіки, згідно з яким поєднання приємного й корисного вважалось єдиним добротворчим процесом, у який включалася зростаюча особистість.

У житейських буднях зростаюча особистість вступає у багаточисельні контакти з ровесниками, дорослими, близькими і чужими людьми, зазнаючи від них всіляких впливів як суспільно конструктивних, так і суспільно деструктивних. Незалежно від їхньої ціннісної спрямованості вони тією чи іншою мірою соціалізують таку особистість.

Від людського довкілля вона може зазнати скромності й мужності, організованості й волелюбності, доброзичливості й прихильності, щирості й злагоди, самовладання й працелюбності і таке інше. У той же час зростаюча особистість зустрічається й з зловмисністю й віроломством, честолюбством й лицемірством, розбещеністю й зухвальством, мстивістю й малодушністю тощо. Встояти особистості у цьому різновекторному вирі досить важко, а ще важче однозначно зайняти певну позицію і практично утверджувати її.

Важливою особливістю осмислення зростаючою особистістю цих етичних категорій є те, що вони початково не сприймаються у чистому вигляді (це внутрішнє явище вторинне), а через їхніх носіїв, що відповідним чином діють. Так, хтось недосяжний для підлості, хтось втамовує Его-пристрасті, хтось робить добро, а хтось поступає корисливо чи демонструє жадобу.

Описана нами психологічна картина зводиться до того, що зростаюча особистість має бути здатною до розуміння як внутрішнього світу іншої людини, так і світу власного, до простеження своїх душевних порухів. Стало загальною думкою вважати примітивною ту людину, яка за певними ознаками тлумачить лише, що існує в душі ближнього, але не відчуває своїх утворень. У той же час таке поєднання результатів ціннісної свідомості й ціннісної самосвідомості важливе для безпосереднього розгортання вище згаданого нами процесу соціалізації зростаючої особистості.

Зазначимо, що усвідомлення нею внутрішніх утворень іншої особи може обмежуватись лише безпосередньою метою. У цьому випадку це виступатиме тільки її когнітивним процесом («Я дещо знаю про цю людину»). Коли ж пізнання іншої людини виступає як засіб, тоді й можливе

перейняття від неї певних внутрішніх набутків: вчинків, думок, висловлювань, емоційних переживань. При цьому у виховному плані важливо, щоб зростаюча особистість наповнювалась суспільно корисними утвореннями, які несе світ людей. Усе ж ситуативно несуттєве не повинно її турбувати; і їй не слід оглядатись на чиюсь темну вдачу.

Йти від мети до мети у добродійних прагненнях – це єдиний життєвий шлях, з якого не можливо збочити достойній особистості. Прямувати ж по ньому їй слід у нескутому, вільному внутрішньому стані.

Тож зростаюча особистість, яка виявила первинне (ще далеко нестійке) бажання ціннісно вдосконалюватися, повинна не допустити сформованості, у першу чергу, певних негативних утворень, що стають на заваді цього індивідуального і суспільно значущого руху. Вона мусить постійно чистити означений стан від різноманітних нижчих потягів і настанов, зберігаючи при цьому паростки добродійних поривань. Оскільки саме на їхньому підґрунті й можливе становлення вищих гуманістичних цінностей.

Видається надзвичайно важливим у зв'язці «значуща ціль – негативні утворення» мати більш змістовні уявлення про останні як перепони до добродійної перспективи. На початок дамо їхні дефінітивні характеристики як специфіко-змістові маркери. До них віднесемо: вагання, збочення, ремствування, прискіпливість, непослідовність, лицемірство тощо. Однак всі вони певною мірою дієві, але супідрядні, якщо порівнювати з провідним негативним утворенням, до якого слід віднести *байдужість*.

Її суть полягає у відсутності чи недостатньому за емоційною силою тяжінні до матеріальних чи ідеальних об'єктів, що оточують особистість. У свою чергу вада емоційного тяжіння пов'язується зі слабкістю цілі. Тож можна тлумачити, що слабоцільна особистість – це байдужа особистість. Тому вона блукає, а не повноцінно живе. Проявляючи повсюдно життєву пасивність, така особистість лише на щось сподівається, але ці сподівання ілюзорні, а отже – марні; вони нічого спільного з реальністю не мають. Однак саме такий світ приносить їй насолоду.

Прикметно, що первісно ставлення байдужості виникає в особистості до зовнішнього довкілля – до предметів, людей, явищ і подій, які б певним чином повинні були увійти у її внутрішній світ і змінити його. Однак негативний вплив на особистість байдужості на цьому не закінчується. Тепер вона байдужою стає до самої себе; тобто до власного внутрішнього і зовнішнього впорядкування, до життя за справжньою людською мірою. Виходом з ситуації байдужості може бути наповнення цілей особистості життєво необхідними для неї смислами. При цьому навіть найнижчі за сенсами дії слід пов'язувати з межево високими. Якраз за такого поєднання особистість не залишиться ціленезворушливою.

Далі розглянемо життєву мету особистості під кутом зору самої особистості як її творця, тобто як того, хто її сам породжує (формулює). Якщо ж навіть вона ставиться ззовні як певний примус, то все таки має бути свідомо прийнятою, щоб розгорнулася відповідна їй діяльність з її досягнення. По іншому бути не може, оскільки кожна мета як проблема задається в певних обставинах, перетворюючи які й можливо до неї успішно дійти. Звичайно, що згадані перетворення мають бути відповідними конкретній меті, тобто доцільними. У іншому випадку досягти її неможливо.

Уявити особистість без будь-яких цілей неможливо; навіть здійснення прогулянок передбачає певну мету. З огляду на це доцільно говорити про «піраміду життєвих цілей», в основі якої знаходяться буденні за змістом цілі, а верхні прошки мають утримувати вершинні за смислоціннісною природою цілі. Особливістю життя особистості може полягати у тому, що в своєму розвитку вона може обмежитись буденними за змістом цілями. Справжня ж особистість завжди прямує до смислоціннісної вершини, з її центральною доленосною інтегрованою метою.

Якраз у контексті руху, детермінованого пірамідою життєвих цінностей доцільно говорити про безкінечність (незавершеність) розвитку особистості; вона завжди перебуває у життєвому процесі, і в цьому її сутність. У такому сенсі говорять, що сама особистість не може ціле життя бути однією і тією

самою. Виключенням у цій динаміці може бути лише зациклення особистості на нижчих цілях. Тож, коли мета особистості одна й таж, то й сама вона перебуває у рафінованому стані. Зауважимо, що цілі, які мають увінчувати піраміду життєвих цінностей сягають високої духовності, як горизонту до якого повинна прагнути особистість.

Говорячи про високу духовність, важливо окреслити її просторово-змістові межі. Вони ж асоціюються з нацією, Батьківщиною, суспільством, державою. До цих атрибутів й має спрямовувати особистість всі свої устремління, які втілюватимуться у благородні справи. Тоді особистість й прийметься радісним переживанням власного й спільного добра.

Розглянемо втілену у певній справі ціль з іншого боку. Важливим у цьому плані видається співвідношення реальних справ і життєвого простору особистості. Конкретніше, якою оптимальною мусить бути його діяльнісна наповненість; і який індикатор для цього слід взяти. Тут можливий варіант максимального завантаження означеного простору. Логіка його полягає у наступному: особистість не повинна марнувати життєвий час, він і так короткий. По-друге, до зайнятої справою особистості «не лізуть в голову дурні думки». Усе ж подібна логіка видається дещо спрощеною, оскільки не враховує глибинну сутність людини незалежно від її вікового періоду.

Річ у тім, що її нормальне функціонування можливе лише тоді, коли вона перебуває у стані внутрішнього умиротворення. Він же безпосередньо пов'язаний зі справами, якими зайнята людина. Так от стан внутрішнього умиротворення й виступає критерієм, який визначає множину справ особистості, конкретніше діяльнісну наповненість її життєвого простору. Їх має бути небагато. Але якою ж мірою вони мають бути представлені? Очевидно так, щоб не порушувався цей стан. Останній може бути стабільним за єдиної умови, коли справа буде завершеною, досягатиме передбачуваного метою результату.

Однак коли йдеться про зростаючу особистість, яка ще далеко не визначилась у своїй справі як майбутній професії, їй важко зосередитися на

якійсь одній. Тоді шукаючи себе, вона одночасно пробує себе у різних діяльностях. Звичайно, що це ще далеко не повноцінні діяльності, а лише набір їх у згорнутому виді. Одні з них бувають більш результативнішими, інші – менш, та все ж вони активізують її життєвий простір.

Хоча подібна активізація часто пов'язана з певної сили розчаруванням. Зростаюча особистість, особливо у підлітковому віці, не в змозі його пояснити, тим більше навести лад у своєму душевному просторі. Допоки така особистість свідомо не узгодить, так би мовити, ділові гасання зі своїм станом внутрішнього умиротворення, вона не займе конкретної позиції у справах, у яких вона задіяна. Якщо подібний внутрішній зв'язок відбудеться, тоді у неї й станеться ділове заземлення і саме в той спосіб, який вона перейняла як культурно-професійне утворення.

В житті зростаючої особистості неодмінно виникає нагода, коли її запрошують стати учасником об'єднання, якому доручається певне спільне суспільно значуще завдання. Тому вона мусить бути готовою до його успішного виконання. Наприклад, вихованець може увійти до команди ровесників, які мають дослідити історичні події, що відбувалися у їхньому селищі чи місті й представити це у формі відповідного опису. Яку ж попередньо аналітичну роботу йому слід здійснити?

По-перше, вихованець у внутрішньому плані передбачає поетапність досягнення спільної мети.

По-друге, йому слід окреслити детально користь від виконання поставленого завдання. Вона має стосуватися ровесників та дорослих – мешканців селища чи міста й країни у цілому.

По-третє, - і це найголовніше – яких духовно-моральних цінностей слід докласти, щоб справитися з поставленим завданням. Це можуть бути: лагідність, правдивість, справедливість, вірність, самодостатність тощо. Прикметно, що у такого роду життєвих ситуаціях й інтенсивно розвиваються у вихованців необхідні особистісні цінності.

Своєрідністю відзначаються життєві ситуації, за яких вихованці включаються саме у спільні за організацією власне трудові справи. Для них далеко замало, щоб їх учасники були об'єднані єдиною метою, хоча цей фактор надзвичайно важливий. Тут видається суттєвим, щоб ця єдиноприйнята мета була чіткою у своїх параметрах для кожного з учасників спільної справи, тобто індивідуально представлялась у нормативних вимогах. Загальноприйнята мета у відповідних вимогах перетворює спільну справу у конкретну життєву ситуацію.

Річ у тім, що в останній функціонують два види відносин, які розгортаються одночасно. Це суб'єкт-об'єктні відносини, які центрують свідомість учасників справи безпосередньо на предметі праці як меті, і суб'єкт-суб'єктні відносини, спрямовані на узгодження індивідуальних дій учасників спільної справи.

Можна трактувати суб'єкт-суб'єктні відносини повноцінними вчинками, що розгортаються не автономно, а в рамках досягнення спільної мети. Зазначимо, що перший і другий види відносин рівною мірою мають забезпечити її успішне досягнення. Збій у одних з них призводить до виражених ускладнень.

Безпосередньо у суб'єкт-суб'єктних відносинах проявляються особистісні властивості учасників спільної справи. Буде у них превалювати партнерство, толерантність, другодомінантність, альтруїзм чи егоїстичні риси – усе це впливатиме як на процес спільної справи, так і на спільний її результат.

Реальна ж життєва ситуація, що передбачає спільну працю, характеризується тим, що не всі її учасники володіють однаковою мірою вихованості й розумової готовності до виконання нормативних способів дій з досягнення прийнятої спільної мети. У результаті такої особистісно-розумової невідповідності у такого учасника виникає стан нудьги, розчарування; зрештою він зрікається від спільної праці. Найлегший варіант щодо нього – одноголосне відлучення від неї. Однак у виховних цілях

важливо, щоб цей учасник зазнав добродійного групового впливу і став повноправним суб'єктом спільної справи.

Міжособистісні відносини, що складаються у спільних справах, доцільно кваліфікувати діяльнісно опосередкованими. Тут саме спільна мета виступає їхньою детермінантою як спонукальною силою суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Інше питання – на скільки вона виявиться продуктивною у виховному сенсі.

Поряд з цим життя наповнене міжособистісними взаєминами вищого рівня; ним виступає ціннісний світогляд як провідний чинник становлення і розвитку особистості. У цьому плані зростаюча особистість може повністю долучитися до означеного світогляду, або не бути причетною до нього. Тож умовно можливо диференціювати дві групи особистостей: духовно досконалі й духовно примітивні особистості.

Якщо взаємодіятиме духовно досконала особистість з особистістю духовно примітивною, між ними неодмінно виникатиме душевна напруга, зумовлена ідейними розбіжностями. При цьому ідейні непорозуміння можуть стосуватися як конкретних поглядів на стиль поведінки, взаємин, так і бути більш загальними, які визначатимуть ціннісний образ життя у цілому.

У взаєминах між особистостями з різними ідейними позиціями часто виникають суперечки. Однак до спільного знаменника вони не доходять; кожний залишається при своїх поглядах. Конкретно подібні суперечки розгортаються у формі суджень на будь-які життєві аспекти – більшої чи меншої суспільної ваги. Зазначимо, що сучасна соціальна ситуація призводить до того, щоб між її суб'єктами переважаючим виявляється душевне напруження ніж відповідна злагода. Звідси й повсюдна міжособистісна конфліктогенність, а не ідейно-світоглядна однотайність.

Якою ж має бути оптимальна поведінка духовно досконалої особистості стосовно особистості духовно примітивної? Чи повинна перша потакати другій, чи стояти на своєму? Духовно досконалій особистості, по-перше, не слід визнавати суджень духовно примітивної особистості і тих аргументів, до

яких вона вдається, щоб відстояти свою позицію. Згадане невизнання має бути однозначним і рішучим. По-друге, духовно досконала особистість повинна уникати суджень, які прагне почути від неї духовно примітивна особистість. Натомість без будь-яких вагань духовно досконала особистість має утверджуватися у своїх ціннісних поглядах і тим самим впливати на особистість духовно примітивну.

За великим рахунком суперечка між духовно примітивною особистістю і особистістю духовно досконалою не може бути обмеженою лише тактовним реагуванням останньої; їй доцільно стати у спрямовану наступально-перетворювальну позицію щодо першої. Вона має змістово конкретизуватися як процес переконання, звичайно, у тій мірі операціоналізації, на яку спроможна духовно досконала особистість.

Однак може статися так, що духовно примітивна особистість цим благородним наміром чинитиме супротив більшої чи меншої сили. Тому духовно досконала особистість має бути готовою до такої поведінки. Все ж зважаючи на опір, який може звести нанівець виховні устремління, їй необхідно змінити перетворювальну тактику.

Вона полягатиме в тому, щоб запропонувати духовно примітивній особистості реальну життєву тематику, яка викликає у неї високий інтерес і є досить значущою. За такої ситуації у духовно примітивної особистості активізуватимуться приємні емоційні переживання, які повністю витіснять негативні, що супроводжували переконувальні наміри. Тут лише важливо, щоб запропонована життєва справа ґрунтувалась на таких особистісних якостях як старанність, квапливість, терпеливість. Це якості спрямовано діяльнісні; вони не стосуються якостей високої духовності, які пов'язані зі смислоціннісними підвалинами життя у цілому.

Тепер, усвідомивши свої діяльнісні якості, духовно примітивна особистість в змозі без перепон повернутись у бік певної духовної цінності. Тож духовно досконала особистість має схвально оцінити позитивні набутки духовно примітивної особистості і на цій емоційній хвилі запропонувати,

наприклад, товарицькість. «Ти володар важливих якостей, то зможеш оволодіти й товарицькістю» - промовляє емоційно піднесено він.

Можна констатувати, що у цьому випадку перешкода, яка виникла під час спроби застосування дії переконання, посприяла вихованню певної духовної цінності. Звичайно, для того, щоб товарицькість як цінність набула достатньої сили стійкості їй необхідно ще пройти тривалий шлях подальшого розвитку під керівництвом професійного педагога.

Серед людської спільноти можна виділити когорту, яка соціально поміркована у своїх поглядах, має власну точку зору, не сумісну з асоціальними орієнтаціями. Така особистість, як представник цього утворення, веде у цілому здоровий спосіб життя, не претендуючи на якусь підвищену увагу з боку суспільства. Вона займає лише серединну страту у соціальній ієрархії, і цим вдовольняється. При цьому подібна особистість могла б бути й більш соціально затребуваною, якби не відсутність (чи недостатність) у її духовно-моральній структурі рішучості як морально-вольової якості. Це й призводить до особливого реагування як на широкі соціальні діяння, що їх ініціюють ті чи інші державні інститути, так і діяння окремих персоналій.

Слідкуючи за певними пропозиціями чи рішеннями державних структур, нерішуча особистість лише боязливо реагує наріканням як невдоволенням стосовно їхніх дій; на більше вона не здатна. Тут вести мову про пряму чи опосередковану діяльність як опір не доводиться. Звісно, що державні структури нерішучу особистість не чують у прямому сенсі цього слова, оскільки її нарікання поширюється лише серед найближчого оточення.

Таким же чином намагається поводитися зростаюча нерішуча особистість серед малої групи, де не всі її члени відзначаються суспільно значущою однотайністю. У цьому випадку у такій групі можуть спостерігатися порушення правил соціальної поведінки, певні міжособистісні непорозуміння і конфлікти.

На перший погляд видається, що середовище малої групи має нести об'єктивні умови, за яких нерішучість зростаючої особистості схильна буде до послаблення; і вона діятиме на основі своїх інших надбань. Групові об'єктивні умови можуть лише нейтралізувати ті душевні втрати, які б зазнала нерішуча особистість у разі активної протидії конкретній державній структурі. Тут потрібна особлива корекційна процедура, за якої нерішуча зростаюча особистість тренується лише у виправленні результатів певних проступків (когось образили, а ти заспокоюєш), а далі мобілізуючи свої особистісні надбання і паростки рішучості, вона в змозі буде позитивно впливати й на самого суб'єкта негативного діяння. Такий єдино можливий шлях від нерішучості до рішучості у житті зростаючої особистості.

Людина як суспільна істота завжди знаходиться у соціальному і природному доквіллі. До того ж, це не просто пасивне її перебування, а постійна взаємодія: до чогось вона прагне, від чогось дистанціюється, у якихось цілях досягає успіху, у якихось – ні, якісь чинники для неї сприятливі, а якісь стоять на заваді. У цьому життєвому калейдоскопі особистість мусить, в першу чергу, психологічно вистояти, зберегти душевну рівновагу і спокій.

На всі виклики, які породжує соціальний і природний світ, особистість реагує не лише розумом, а й обов'язково власними емоційними переживаннями – позитивної й негативної модальності. При цьому одні життєві ситуації приносять їй радість – інші пов'язуються з різного рівня стражданнями. Поширеною у цьому плані є емоція роздратування як невдоволення у цільових намаганнях особистості. Означене переживання може істотно порушити душевну стабільність особистості, відбитися на її самоцінності і зрештою негативно вплинути на весь хід індивідуального розвитку й саморозвитку.

Шукаючи засобів від стану роздратування, особистість вдається до усамітнення наодинці з собою, тобто до психоусамітнення. Однак ця

внутрішня робота вимагає певних знань, якими має володіти зростаюча особистість.

Традиційні психотехніки орієнтують її, у першу чергу, на усвідомлення змісту самого емоційного переживання – роздратування. Далі – на розуміння самого стану переживання і, насамкінець, на Я, в якому перебуває така особистість («моє особистісне Я, окрім інших утворень, зазнало впливу роздратування»). Зазначимо, що осмислення самої емоції може її стишити, у кращому випадку припинити її перебіг у обмеженому часовому інтервалі. Тут не виключається, що при зустрічі зростаючої особистості з несприятливою для неї ситуацією, вона не прореагує тією ж емоцією роздратування.

Запропонуємо як доповнення до традиційної більш дієво стійку у цьому плані психопроцедуру, апробовану нами у виховній практиці. Вихованець повинен скористатися рядом крилатих висловів потужного самоперетворення:

- Я не визнаю роздратування, як птаха чужого краю.
- Моє роздратування – то крапля у морі моєї радості.
- Я не засмучений, хоча мене й спіткало роздратування, та переживаю його безболісно.
- Не визнаю неприємностей – і все буде добре.

Означені мовленнєві формули створені на основі принципу невизнання, згідно з яким, наприклад, усунеш визнання – усунеться й скривдженість; а усунеш скривдженість – усунеться й сама кривда.

Можна очікувати, що вихованець, який оволодів процедурою самозаглиблення, зіткнувшись з оточуючим довкіллям, буде вільним від роздратування.

Говорять, що життя – це не танок, а боротьба, звичайно різної міри, і в цій боротьбі особистість може послаблювати свої духовні надбання, а то й частково позбутися їх. Тоді й виникає нагода для здивування: знали особистість з певним ансамблем цінностей, а вона виявилась дещо іншою у

духовному плані. Тому закономірним є питання, яким чином особистості не втратити духовні надбання, що нелегко їй далися?

Перш ніж дати відповідь на це запитання, розкриємо природу того внутрішнього утворення, яке повинне запобігати втраті наявних духовних надбань. Наймення цього утворення – бережливість. Частіше за все ми говоримо про бережливе ставлення до оточуючих речей, розуміючи під цим догляд за ними, утримання чи відновлення тієї форми, яка дозволяє їм нормативно функціонувати, тобто використовувати за цільовим призначенням. Поряд з цим у ціннісній структурі особистості може проявлятися бережливе ставлення до рідних та близьких як постійне різнобічне піклування про них.

Зауважимо, що зростаюча особистість має здебільшого дієвий досвід бережного поводження з оточуючими її предметами та рідними й близькими людьми. Тож бережливість як особистісна якість може міцно закарбуватись у її свідомості і пов'язатися з певним зовнішнім впливом. Єдине, що їй слід сам термін «бережливість» накласти на об'єкти, до яких вона причетна і відповідно правильно мовленнєво оформити.

Відтепер бережливість як ставлення вона в змозі перенести у план самосвідомості і трансформуватись у ній як самобережливість. Відповідно зростаюча особистість має берегти себе доброю, бездоганною, справедливою, доброзичливою, вірною, відважною тощо. Це, так би мовити, простір її бажань, спрямованих на збереження себе, тобто Я-духовного. Особливістю цих бажань є те, що вони реально діючі, які втілюються у відповідні вчинки.

Якщо ж за якихось несприятливих для особистості умов вони послаблюються чи зникають зі вжитку, то тут їй слід вести роботу на утвердження духовної самобутності, духовного Мого і його захисту. Вона повинна дотримуватися духовного правила – скільки вміщає моє Я – стільки й видаю для інших. Зростаючій особистості, орієнтуючись на це правило, необхідно не зважати на несправедливі нарікання, бути невразливою до

наклепів, довготерпеливою, сильнішою від завданих страждань. Думки ж її мають бути сумирними й оптимістичними; і тоді вона наперекір негодам збереже себе у сьйві високої духовності.

Зростаючій особистості доводиться жити серед людей з різними цінностями, і це значно ускладнює процес її соціалізації, який входить у виражену суперечність з організованим виховним процесом. У цих умовах вона повинна мати, як еталон для виміру духовності, вчинок. При цьому тільки такий вчинок, який прямо чи опосередковано зводиться до суспільної мети. У іншому випадку він розриватиме життя і не даватиме йому бути чимось єдиним. Між тим лише цілісне й добродійно орієнтоване життя має приносити зростаючій особистості справжню насолоду – вищу за насолоду від нижчих потягів. Відомо ж, що задовольняти різні вітальні потреби ще не значить повноцінно жити. Тож навіть у найменшому треба діяти так, щоб воно передбачало найвищу ціль, і тоді життя приноситиме заслужену радість.

ЖИЗНЬ ЛИЧНОСТИ В СМЫСЛОЦЕННОСТНОМ ЗНАЧЕНИИ

И. Д. Бех

В статье акцент сделан на том, что миссия каждого человека на Земле сводится к ведению полноценной жизни и совершению добрых поступков по высшему измерению духовности: жить так, чтобы не гнаться за злом и не бежать от добра; нанизывать добрые дела так, чтобы между ними не оставалось малейшего промежутка; сводить свои поступки к благосостоянию человечества как к абсолюту одухотворения его духовных достижений. Подчеркивается необходимость возрождения одного из самых распространенных императивов античной этики, эстетики и педагогики, согласно которому сочетание приятного и полезного считалось единственным добро творящим процессом, в который включалась растущая личность.

Автор отмечает, что растущая личность должна быть способной к пониманию как внутреннего мира другого человека, так и мира собственного, к прослеживанию своих душевных движений; она должна наполняться общественно полезными образованиями, которые несет мир людей. Ценностное совершенствование растущей личности происходит и через сохранение ростков благих порывов, и через очищение негативных состояний от различных низших стремлений и установок. Автором дается характеристика равнодушия как ведущего негативного образования и

характеристика бережливости как внутреннего образования, которое должно предотвращать потерю имеющихся духовных достижений.

Отмечается, что, наряду с обыденными ситуациями и отношениями, жизнь наполнена межличностными отношениями высшего уровня; им выступает ценностное мировоззрение как ведущий фактор становления и развития личности. Автор условно дифференцирует две группы личностей: духовно совершенные и духовно примитивные личности; и определяет, каким должно быть оптимальное поведение духовно совершенной личности по отношению к личности духовно примитивной.

В статье автор приходит к выводу, что даже в незначительном надо действовать так, чтобы оно предусматривало высшую цель, и тогда жизнь будет приносить заслуженную радость.

Ключевые слова: растущая личность, духовно совершенная личность, духовно примитивная личность, ценности, жизнь, жизненные ценности, поступок, добрые поступки, высокая духовность, цель, общественная цель, добро творящий процесс.

LIFE OF PERSONALITY IN THE SENSE AND VALUE MEANING

I. D. Bekh

The article emphasizes that the mission of every person on Earth is to lead a full life and to do good deeds on the highest dimension of spirituality: to live so as not to chase evil and not to run away from good; to string good deeds so that there is not the slightest gap between them; to reduce their actions to the welfare of mankind as to the absolute spiritualization of its spiritual achievements. The author emphasizes the need to revive one of the most common imperatives of ancient ethics, aesthetics and pedagogy, according to which the combination of pleasant and useful was considered the only process of good-creation, in which a growing personality was involved.

The author notes that the growing personality should be able to understand both the inner world of another person and his own world, to trace his own mental movements; the growing personality should be filled with socially useful formations carried by the human world. The value improvement of the growing personality occurs both through the preservation of the sprouts of good impulses, and through the purification of negative states from various lower aspirations and attitudes. The author characterizes indifference as a leading negative education and a characteristics of frugality as an internal education that should prevent the loss of existing spiritual achievements.

It is emphasized that along with everyday situations and relationships, life is filled with interpersonal relationships of the highest level; it is a value worldview as a leading factor in the formation and development of a personality. The author conditionally differentiates two groups of personalities: spiritually perfect and spiritually primitive personalities; and outlines what should be the optimal

behavior of a spiritually perfect personality in relation to a spiritually primitive personality.

In the article the author comes to the conclusion that even in the insignificant it is necessary to act in such a way that it provides for the highest goal, and then life will bring deserved joy.

Key words: *Growing personality, spiritually perfect personality, spiritually primitive personality, values, life, life values, deed, good deeds, high spirituality, purpose, social purpose, process of goodcreation.*

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, дійсний член НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України (м. Київ, Україна). E-mail: ipv_info@ukr.net

Бех Иван Дмитриевич – доктор психологических наук, действительный член НАПН Украины, директор Института проблем воспитания НАПН Украины (г. Киев, Украина.). E-mail: ipv_info@ukr.net

Bekh Ivan Dmytrovych – Doctor of Psychological Sciences, Full Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Director of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine). E-mail: ipv_info@ukr.net